
PŮVODNÍ PRÁCE

Psychosociální stresory v mladých rodinách z Brna a Znojma

Část I.

Boková P.¹, Filo P.²

Oddělení preventivní a sociální pediatrie ÚSLVZ LF MU, Brno,

vedoucí oddělení MUDr. L. Kukla, CSc.¹

Psychologický ústav FF MU, Brno,

vedoucí katedry prof. PhDr. M. Svoboda, CSc.²

Souhrn:

V rámci longitudinálního projektu ELSPAC (Evropská dlouhodobá studie těhotenství a dětství) bylo opakovaně realizováno zevrubné šetření výskytu a intenzity zapůsobení významných životních událostí (psychosociálních stresorů) u rodin z Brna a Znojma. Výzkumu, probíhajícímu v pěti letech dětí, se účastnilo 2997 žen a 2523 mužů z Brna, 606 žen a 527 mužů ze Znojma. Rodičům byl předložen dotazník mapující významné životní události (čítající 43 položek), které se dají seskupit podle tematické podobnosti do sedmi kategorií (nemoci, práce, partnerství, finanční a bytová situace, sociální vztahy, těhotenství a úmrtí). Obdobně jako v první fázi výzkumu (v období gravidity matek ze zkoumaných rodin) se i nyní potvrdily předpoklady o rozdílu mezi pohlavími v intenzitě zapůsobení životních událostí (dále jen ŽUD) a současně byly objeveny významné rozdíly v celkovém výskytu a intenzitě zapůsobení ŽUD, souvisejících se životním stylem daným místem trvalého bydliště (Brno, Znojmo). Mezi soubory mužů a žen byly zaznamenány jemné rozdíly v pořadí intenzity zapůsobení ŽUD v kategoriích ŽUD – partnerství, sociální vztahy a nemoci. Z hlediska výskytů jednotlivých ŽUD se muži z Brna od žen lišili ve 32 ŽUD ze 43, v případě znojemských souborů jen ve 13 ŽUD. Z naznačených výsledků vyplývá, že ženy reagují na stres s větší emocionální senzitivitou než muži, přičemž spektrum a celkový počet zažívaných stresogenních událostí jsou pro obě pohlaví též odlišná.

Klíčová slova: psychosociální stres, životní události, ELSPAC.

Summary:

Boková P., Filo P.: Psychosocial Stressors in Young Families from Brno and Znojmo Part I

As part of the longitudinal project ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) there has been a comprehensive repeated research on the frequency and intensity of the influence of demanding life events (psychosocial stressors) on families from the cities of Brno and Znojmo. The data set for the research is made of families with 5-year-old children, with participation of 2997 women and 2523 men from Brno, 606 women and 527 men from Znojmo. The parents were given questionnaires on demanding life events (consisting of 43 items) classified in seven categories on the basis of thematic similarities (illnesses, job, partnership, finances, housing, social relations, maternity and death).

As well as in the first phase of the research (in the period of pregnancy of the questioned women), the presumptions claiming a difference between the sexes in the intensity of the influence of demanding life events have been proved now. Moreover, significant differences in the overall frequency and intensity of the influence of demanding life events that are connected with local lifestyles of inhabitants of Brno and Znojmo have been discovered. Slight differences in the ranking of intensity of the influence of demanding life events in the categories of partnership, social relations and illnesses have been noticed between the statistical sets of men and women. Regarding the frequency of individual demanding life events, the set of men from Brno shows different results from the set of women from Brno in 32 demanding life events out of 43, while in Znojmo only in 13 ones.

The given results show that women response to stress with a stronger emotional sensitivity than men, and the spectrum together with overall frequency of stress events are different for the two sexes, too.

Key words: psychosocial stress, demanding life events, ELSPAC.

Čes. a slov. Psychiat., 101, 2005, No. 1, pp. 7–14.

ÚVOD

Zkoumání provázanosti stresu s tělesnými či psychickými onemocněními nacházíme v ohnisku zájmu celé řady výzkumných prací [17, 24, 33, 34]. Přibližně od poloviny 20. století je i stresorům psychosociálního charakteru připisován velký podíl na etiologii psychosomatických onemocnění, konkrétněji, diagnostika stresu bývá stále častěji sdružována s životními událostmi, s jejich mírou zátěže na organismus a s životními změnami. Jeden ze směrů výzkumu životních událostí, zabývající se konkrétně vztahem mezi stresovými životními událostmi a následnou chorobou [23] nebo psychopatologií [9, 15], chápe životní události jako specifické, objektivní vnější děje – stimuly, které jsou příčinami specifických výsledků ve vývoji jedince [36]. V kontextu Dohrenwendova modelu vlivu životních událostí [8] se všechny tyto události považují za potenciální stresory, jejichž výskyt je ovlivněn faktory vnitřních zdrojů jedince (intelektové schopnosti, tělesné zdraví) a vnějších zdrojů jedince (finanční příjmy, podpůrná sociální síť atd.). Ve shodě s T. H. Holmesem a R. H. Rahe [25] přistupujeme v našem výzkumu k životním událostem jako k funkcionálně jednodimenzionálním, s ohledem na důležitou vlastnost životních událostí, jíž je stresovost. Podle klasifikace O. G. Brima a C. D. Ryffy [5] bereme v potaz tři základní dimenze životních událostí, jimiž jsou: 1. účinky událostí na jedince, 2. vnímání událostí jedincem, 3. vlastnosti událostí jako takových (bez ohledu na jejich účinek na jedince či způsob jakým je jedinec vnímá). Životní události jsou v klinicky orientovaných výzkumech nejčastěji hodnocené z hlediska frekvence výskytu, doby výskytu, valence a obsahové kategorie (zdraví, práce, vztahy apod.). Dvoudimenzionální klasifikace životních událostí H. W. Reese a M. A. Smyera [25], operující s dimenzemi typu a kontextu životních událostí, umožňuje rozlišovat čtyři typy životních událostí – biologické, individuálně-psychologické, kulturně-sociologické a fyzikálně-vnější a kontexty životních událostí: a) rodina, b) láska a manželství, c) rodičovství, d) bydlení, e) zdraví, f) self („já“), g) veřejnost, h) přátelé, i) společenské vztahy, j) peníze, k) škola, l) práce, m) zákon, n) různé další.

Ve výzkumu životních událostí převládá retrospektivní přístup, spočívající v rozpomínání se na prožité události, které se zjišťují pomocí dotazníků či interview. K diagnostikování životních událostí bylo vytvořeno několik škál (nejznámější dotazníky: SRRS – Holmes a Rahe [14] a LES – Sarason, Johnson, Siegel [27]) ve snaze o kvantitativní vyjádření míry zapůsobení životní události, respektive míry adaptace nutné k vyrovnání se s vyskytlou změnou. V používání dotazníků životních událostí však výzkumníci často narážejí na řadu metodologických obtíží (blíže viz [32]).

Navzdory intenzivnímu výzkumu stresogenního procesu je jak zdravotníky tak sociology výzkumně opomíjen samotný terén psychosociálních stresorů. Evropská longitudinální studie těhotenství a dětství (ELSPAC) zahrnuje, mimo jiné, opakované šetření vlivu životních událostí (dále ŽUD) na sledovaný soubor probandů (rodičů a dětí) z Brna a Znojma, které je podkladem konstrukce vývojového modelu stresogenity dlouhodobě sledované populace. Údaje o míře psychosociální zátěže subjektů jsou na dalším stupni výzkumu vztahovány k výskytu chronických onemocnění u sledované populace [2].

Kvantitativní a kvalitativní sonda do epidemiologie psychosociálních stresorů si dává za cíl informovat o výskytu a intenzitě zapůsobení životních událostí mladých rodičů pětiletých dětí z Brna a Znojma. Longitudinální přístup nám umožnil výsledky porovnat s údaji z první fáze výzkumu z roku 1991 (v době první poloviny těhotenství matek) [3, 4], kterého se účastnily tytéž zkoumané osoby, vyjma znojmského souboru.

VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výzkumu se účastnilo celkem 6653 osob, z toho 1133 osob tvořilo soubor s trvalým bydlištěm ve Znojmě, 5520 osob pocházelo z Brna. Z brněnského výzkumného vzorku byly získány údaje od 2997 žen a 2523 mužů. Znojmský soubor čítal 606 žen a 527 mužů. (Zkoumané osoby, dále jen ZO, byly rozděleny do následujících čtyř souborů: muži (m) a ženy (ž) z Brna a Znojma.)

Rozmezí věku mužů z brněnského souboru bylo 21–63 let (průměrný věk 32,84 let), znojmského souboru mužů 22–53 let (průměrný věk 31,29 let). Věkové rozpětí souboru žen z Brna se pohybovalo na úrovni 20–49 let (průměrný věk 30,66 let), znojmského souboru 21–49 let (průměrný věk 29,22 let).

Shběr dotazníků probíhal systematicky od 1. 3. 1996 do 30. 6. 1997.

METODIKA

Od počátku longitudinální studie ELSPAC (Kukla, Bouchalová, Stejskal; 1990) je v dotaznících určených rodičům začleněna sekce věnující se sledování výskytu a intenzity ŽUD, které se u ZO objevily během posledních dvou let (myšleno od předešlého vyplnění dotazníku). Pro konstrukci položek sekce ŽUD v rodičovském dotazníku byly použity materiály (položky) z dotazníků autorů Sarasona, Johnsona a Siegela [10] a Browna, Harris a Barnetta [38].

Zmiňovaná sekce obsahuje 43 položek (shodná pro otce i matky). Náplň položek tvořily jednotlivé

ŽUD a míra jejich subjektivního zapůsobení na ZO, přičemž výběr intenzity zapůsobení byl možný z pěti následujících alternativ: 1. ano (stalo se) a velmi silně to na mě zapůsobilo; 2. ano (stalo se) a dost to na mě zapůsobilo; 3. ano (stalo se) a málo to na mě zapůsobilo; 4. ano (stalo se) a vůbec to na mě nezapůsobilo; 5. ne, nestalo se to.

Kromě údaje o celkovém výskytu ŽUD u všech souborů ZO, bylo rovněž u všech souborů ZO stanoveno i vážené skóre „WLE“ (Weighted Life Events). Skóre „WLE“ vypovídá o intenzitě zapůsobení jednotlivých ŽUD (škála 1–4). (Pozn.: 1 – nejméně silně, 4 – nejsilněji). U zkoumaných souborů (mužů a žen z Brna a Znojma) byla vypočtena průměrná WLE skóre pro jednotlivé ŽUD a kategorie ŽUD (vymezené podle obsahové, tema-

tické podobnosti položek; položky byly seskupeny do sedmi tematických kategorií).

Z dotazníku byla dále vypočítána hypotetická frekvence ŽUD na 1000 ZO a kategorií ŽUD na 1000 odpovědí ZO.

Pro určení statistické významnosti rozdílů výskytů ŽUD a kategorií ŽUD u mužů a žen bylo využito neparametrického Mann-Whitneyho testu.

Rovněž proběhlo srovnání rozdílů (taktéž pomocí Mann-Whitneyho testu) ve výskytu a intenzitě všech ŽUD mezi brněnskými a znojemskými soubory žen a mužů, (byly zavedeny dva skóry; první skór výskytu je dán celkovým součtem ŽUD (min. 0, max. 43), druhý skór intenzity byl získán celkovým součtem hodnot intenzit zapůsobení ŽUD (min. 0, max. 215).

Tab. 1. Soubory mužů a žen v Brně. Kategorie ŽUD. Počty, zapůsobení, frekvence a srovnání podle pohlaví.

Kategorie ŽUD	Silně	Dost	Málo	Vůbec	Celkem	Nebyly	Úhrn odpovědí	WLE	Asymp. Sig.	Frekvence na tis. odpovědí
NEMOCI										
M	9,61	34,48	36	19,91	4330	10298	14628	2,34		296
Ž	17,02	41,79	29,8	11,4	5195	12211	17406	2,64		298,46
d	7,41	7,31	6,2	8,51					0,586	2,46
P	Ž	Ž	M	M					0	Ž
PRÁCE										
M	9,94	28,76	36,1	25,2	3230	16354	19584	2,23		164,93
Ž	17,63	44,62	26,6	11,14	4049	19031	23080	2,69		175,43
d	7,69	15,86	9,5	14,06					0,016	10,5
P	Ž	Ž	M	M					*	Ž
PARTNERSTVÍ										
M	10,69	35,69	30,06	23,56	1640	17984	19624	2,34		83,57
Ž	29,17	41,75	18,02	11,07	2647	20457	23104	2,89		114,57
d	18,48	6,06	12,04	12,49					0,001	31
P	Ž	Ž	M	M					***	Ž
FINANČNÍ A BYTOVÁ SITUACE										
M	13,86	35,05	29,7	21,39	1515	10750	12265	2,41		123,52
Ž	22,18	43,94	23	10,88	1930	12575	14505	2,76		133,06
d	8,32	8,89	6,7	10,51					0,092	9,54
P	Ž	Ž	M	M					0	Ž
SOCIÁLNÍ VZTAHY										
M	11,43	28,12	30,18	30,27	1163	23427	24590	2,21		47,3
Ž	24,97	44,29	19,74	10,32	1454	27706	29160	2,83		49,86
d	13,54	16,17	10,44	19,95					0,43	2,56
P	Ž	Ž	M	M					0	Ž
ÚMRTÍ										
M	28,01	43,4	22,6	5,95	689	6727	7416	2,93		92,91
Ž	39,86	42,99	14,14	3,71	863	7987	8850	3,2		97,51
d	11,85	0,41	8,46	2,24					0,294	4,6
P	Ž	M	M	M					0	Ž
TĚHOTENSTVÍ										
M	40,43	43,59	11,24	4,73	497	6949	7446	3,26		66,75
Ž	56,16	32,63	7,56	3,64	713	8116	8829	3,42		80,75
d	15,73	10,96	3,68	1,09					0,014	14
P	Ž	M	M	M					*	Ž

Rozložení do stupňů zapůsobení (silně, dost, málo, vůbec) v %.

d – diference mezi muži a ženami.

P – statistická významnost diference mezi pohlavími: 0 – není, *je na $P < 0,05$, **je na $P < 0,01$, ***je na $P < 0,001$.

M, Ž – soubory mužů, žen; označení pro soubor s větším ze srovnávaných podílů.

Celkem – celkový počet výskytů ŽUD (v absolutních číslech).

Nebyly – celkový počet záporných odpovědí na výskyt ŽUD (v absolutních číslech).

Úhrn odpovědí – suma celkově možných odpovědí (záporných a kladných) na ŽUD (v absolutních číslech).

Tab. 2. Soubory mužů a žen ve Znojmě. Kategorie ŽUD. Počty, zapůsobení, frekvence a srovnání podle pohlaví.

Kategorie ŽUD	Silně	Dost	Málo	Vůbec	Celkem	Nebyly	Úhrn odpovědí	WLE	Asymp. Sig.	Frekvence na tis. odpovědí
NEMOCI										
M	10,83	37,35	32,73	19,1	818	2212	3030	2,41		269,97
Ž	17,25	43,63	27,86	11,32	910	2552	3462	2,67		262,85
d	6,42	6,28	4,93	7,78					0,687	7,12
P	Ž	Ž	M	M					0	M
PRÁCE										
M	9,62	32,58	32,83	24,86	530	3438	3968	2,27		133,57
Ž	19,42	41,57	22,95	16,05	623	3945	4568	2,64		136,38
d	9,8	8,99	9,88	8,81					0,669	2,81
P	Ž	Ž	M	M					0	Ž
PARTNERSTVÍ										
M	14,38	30,67	29,39	25,56	313	3743	4056	2,34		77,17
Ž	22,93	41,48	19	16,59	458	4142	4600	2,71		99,56
d	8,55	10,81	10,39	8,97					0,027	22,39
P	Ž	Ž	M	M					*	Ž
FINANČNÍ A BYTOVÁ SITUACE										
M	18,69	30,89	26,42	27,64	255	2280	2535	2,39		100,59
Ž	20,14	42,45	24,1	13,31	279	2606	2885	2,68		96,71
d	1,45	11,56	2,32	14,33					0,665	3,88
P	Ž	Ž	M	M					0	M
SOCIÁLNÍ VZTAHY										
M	17,06	23,7	25,12	34,12	211	4849	5060	2,24		41,7
Ž	19,28	47,53	20,18	13	223	5537	5760	2,73		38,72
d	2,22	23,83	4,94	21,12					0,866	2,98
P	Ž	Ž	M	M					0	M
ÚMRTÍ										
M	30,43	42,75	23,19	3,62	138	1398	1536	3		89,84
Ž	37,5	43,75	15,63	3,13	160	1592	1752	3,16		91,32
d	7,07	1	7,56	0,49					0,795	1,48
P	Ž	Ž	M	M					0	Ž
TĚHOTENSTVÍ										
M	50	34,09	7,58	8,33	132	1395	1527	3,26		86,44
Ž	53,95	28,95	11,18	5,92	152	1609	1761	3,31		86,31
d	3,95	5,14	3,6	2,41					0,986	0,13
P	Ž	M	Ž	M						M

Rozložení do stupňů zapůsobení (silně, dost, málo, vůbec) v %.

d – diference mezi muži a ženami.

P – statistická významnost diference mezi pohlavími: 0 – není, *je na $P < 0,05$, **je na $P < 0,01$, ***je na $P < 0,001$.

M, Ž – soubory mužů, žen; označení pro soubor s větším ze srovnávaných podílů.

Celkem – celkový počet výskytů ŽUD (v absolutních číslech).

Nebyly – celkový počet záporných odpovědí na výskyt ŽUD (v absolutních číslech).

Úhrn odpovědí – suma celkové možných odpovědí (záporných a kladných) na ŽUD (v absolutních číslech).

Tab. 3. Srovnání brněnských a znojemských souborů mužů a žen. Výskyt ŽUD.

Třídy skóru výskytu ŽUD	% výskyt ŽUD ve třídě muži			% výskyt ŽUD ve třídě ženy		
	Brno	Znojmo	převažuje	Brno	Znojmo	převažuje
0	6,9	8,8	Z	4,0	7,1	Z
1	8,0	10,3	Z	6,5	10,5	Z
2	9,5	10,7	Z	9,8	10,0	Z
3	9,6	13,7	Z	11,0	11,5	Z
4	12,0	10,5	B	10,5	12,4	Z
5	10,3	11,3	Z	11,7	12,0	Z
6	10,8	9,6	B	9,5	10,5	Z
7	8,8	7,9	B	9,2	7,0	B
8	7,4	3,4	B	7,4	5,8	B
9	5,3	4,7	B	5,6	3,9	B
10	4,4	3,0	B	4,7	2,3	B
11	7,1	6,2	B	9,9	7,0	B
Stat. význam. rozdíl výskytu ŽUD mezi muži či ženami z Brna a Znojma	P<0,001			P<0,001		

Výzkumná očekávání se opírala o dvě základní hypotézy:

1. Předpokládali jsme rozdíly ve výskytu a intenzitě zapůsobení jednotlivých ŽUD a „tématických kategorií“ (dále kategorií) ŽUD u ZO.

2. Předpokládali jsme rozdíly ve výskytu a intenzitě zapůsobení ŽUD a kategorií ŽUD v závislosti na pohlaví a životních podmínkách (biologických, sociálních a psychologických) ZO v Brně a Znojmě.

VÝSLEDKY

Výskyt a intenzita ŽUD u souborů mužů a žen z Brna

V brněnských souborech mužů a žen se objevuje celkově 29 915 (12,98 %) ŽUD z 230 487 celkově možných ŽUD (odpovědí), z toho 13 064 (43,57 %) ŽUD uváděli muži a 16 851 (56,33 %) ženy.

Úhrnná distribuce intenzity zapůsobení všech zaznamenaných ŽUD mužů a žen z Brna ukázala, že 19,48 % jich zapůsobilo silně, 35,53 % dost silně, 29,04 % málo a 15,95 % vůbec. U mužů mělo rozložení tuto podobu: 12,7 % silně, 33,46 % dost silně, 32,4 % málo, 21,43 % vůbec. U žen se míra intenzity pohybovala na této úrovni: 23 % silně, 42,88 % dost silně, 23,87 % málo a 10,25 % vůbec. U všech stupňů intenzity zapůsobení ŽUD (silně, dost, málo, vůbec) byl rozdíl mezi pohlavími prokázán na hladině $p < 0,001$.

Výskyt a intenzita zapůsobení kategorií ŽUD u souborů mužů a žen z Brna

Výskyt kategorií ŽUD v Brně: 1. nemoci (31,84 %), 2. práce (24,33 %), 3. partnerství (14,33 %), 4. finanční a bytová situace (11,52 %), 5. sociální vztahy (8,75 %), 6. úmrtí (5,19 %), 7. těhotenství (4,04 %) (tab. 1).

Procentuální zastoupení kategorií ŽUD je odlišné od pořadí kategorií ŽUD podle frekvence na 1000 odpovědí: 1. nemoci, 2. práce, 3. finanční a bytová situace, 4. úmrtí, 5. partnerství, 6. těhotenství a 7. sociální vztahy. Statisticky významný rozdíl mezi pohlavími v distribucích výskytů kategorií ŽUD byl pozorován u kategorií partnerství

($d=31$; $p < 0,001$), těhotenství ($d=14$; $p < 0,05$) a práce ($d=10,5$; $p < 0,05$).

V případě hodnot vážených skóre „WLE“, určujících průměrnou hodnotu zapůsobení ŽUD (či kategorie ŽUD), bylo pořadí kategorií následující: 1. těhotenství (WLE=3,34), 2. úmrtí (WLE=3,07), 3. partnerství (WLE=2,62), 4. finanční a bytová situace (WLE=2,59), 5. sociální vztahy (WLE=2,52), 6. nemoci (WLE=2,49) a 7. práce (WLE=2,46). Rozdíl mezi pohlavími se objevil v pořadí intenzity prožívání nemocí, partnerství, sociálních vztahů a finanční a bytové situace. Muži vnímali finanční a bytovou situaci na třetím místě (po těhotenství a úmrtí), na čtvrtém místě uváděli nemoci, na pátém partnerství, sociální vztahy na posledním místě. Ženy naopak na třetím místě (po těhotenství a úmrtí) uváděly partnerství, na čtvrtém místě sociální vztahy, na místě pátém finanční a bytovou situaci, na sedmém nemoci. Ženy dosahovaly celkově vyšších hodnot WLE skóre než muži v pěti kategoriích ŽUD ze sedmi, volily vždy první dva nejintenzivnější stupně škály zapůsobení, tj. silně a dost, ve dvou zbývajících kategoriích ŽUD (úmrtí a těhotenství) se u nich objevuje převaha výskytu jen na prvním stupni této škály. Z uvedeného vyplývá, že muži obsadili zbývajících stupně škály.

Tato zjištění odpovídají tzv. úhrnnému modelu prožívání ŽUD (zmiňovaném Bouchalovou a Kukulou [3, 4]), kdy ženy oproti mužům s převahou vybírají nejintenzivnější stupně škály zapůsobení ŽUD. Od tohoto modelu se odkláněly kategorie těhotenství a úmrtí, kde i muži používali na škále vyšších stupňů zapůsobení ŽUD.

Výskyt a intenzita ŽUD u souborů mužů a žen ze Znojma

Ve znojemských souborech mužů a žen jsme zaznamenali 5202 výskytů ŽUD, z 46 500 potenciálních výskytů ŽUD, z toho 2397 (46,08 %) tvořily ŽUD mužů a 2805 (53,93 %) žen.

Sumární distribuce intenzity zapůsobení všech zjištěných ŽUD ukázala, že 19,04 % jich zapůsobilo silně, 38,7 % dost silně, 25,43 % málo a 16,83 % vůbec. U mužů mělo rozložení tuto podobu: 15,58 % silně, 34,08 % dost silně, 29,04 % málo, 21,3 % vůbec. U žen se rozložení pohybovalo na této úrovni: 22,03 % silně, 42,68 % dost silně,

Tab. 4. Srovnání brněnských a znojemských souborů mužů a žen. Intenzita zapůsobení ŽUD.

Třídy skóre intenzity ŽUD	% výskyt ŽUD ve třídě muži			% výskyt ŽUD ve třídě ženy		
	Brno	Znojmo	převažuje	Brno	Znojmo	převažuje
0	6,9	8,8	Z	4,0	7,1	Z
1–4	14,2	17,9	Z	9,8	13,5	Z
5–9	22,3	25,0	Z	19,6	22,2	Z
10–14	20,9	19,2	B	19,6	20,3	Z
15+	35,8	29,1	B	46,9	36,8	B
Stat. význam. rozdíl intenzity zapůsobení ŽUD mezi muži či ženami z Brna a Znojma	P<0,001			P<0,001		

Tab. 5. Soubory mužů a žen v Brně. Kategorie ŽUD – nemoci (obsahuje šest ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu 1000/ŽUD osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Nemoc dítěte	37,74	677		P<0,001	2,51	1	2,79	3	2,65	2
Nemoc partnera/ partnerky	22,63	407	1,2x více mužů	P<0,001	2,36	4	2,36	5	2,36	5
Nemoci přátel či příbuzných	20,08	360		P<0,001	2,21	5	2,59	4	2,4	4
Hospitalizace	7,99	143	2,3x více ženy	P<0,001	2,44	3	2,84	2	2,64	3
Úraz	3,89	70	2x více mužů	P<0,001	1,85	6	2,19	6	2,02	6
Vážná nemoc	7,67	137	1,3x více ženy	P<0,01	2,47	2	2,97	1	2,72	1

Tab. 6. Soubory mužů a žen ve Znojmě. Kategorie ŽUD – nemoci (obsahuje šest ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu 1000/ŽUD osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Nemoc dítěte	37,58	604			2,55	2	2,83	2	2,69	2
Nemoc partnera/partnerky	22,69	367	1,26x více mužů	P<0,01	2,43	3	2,48	5	2,455	4
Nemoci přátel či příbuzných	19,49	314			2,31	5	2,52	4	2,415	5
Hospitalizace	9,83	158	2x více ženy	P<0,001	2,42	4	2,64	3	2,53	3
Úraz	6,79	110	2,5x více mužů	P<0,001	2	6	2,15	6	2,075	6
Vážná nemoc	3,59	58			2,8	1	3,24	1	3,02	1

Tab. 7. Soubory mužů a žen v Brně. Kategorie ŽUD – práce (obsahuje osm ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu 1000 osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Nástup do nového zaměstnání	19,79	295	1,37x více ženy	P<0,001	2,51	2	2,82	3	2,67	1
Vlastní problémy v práci	18,13	270	2x více mužů	P<0,001	2,23	4	2,75	4	2,49	5
Nástup partnera/partnerky do nového zaměstnání	16,29	243	1,2x více mužů	P<0,001	2,03	8	2,32	8	2,18	7
Problémy partnera v práci	12,63	189	1,75x více ženy	P<0,001	2,14	6	2,63	7	2,39	6
Skládání zkoušek	8,69	141	1,2x více mužů		2,16	5	2,83	2	2,495	4
Návrat to zaměstnání	6,65	99	5,56x více ženy	P<0,001	2,32	3	2,75	5	2,535	3
Partnerova ztráta práce	5,36	74			2,11	7	2,87	1	2,49	5
Ztráta práce	5,25	78	1,28x více ženy	P<0,01	2,53	1	2,72	6	2,63	2

Tab. 8. Soubory mužů a žen ve Znojmě. Kategorie ŽUD – práce (obsahuje osm ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu ŽUD 1000 osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Nástup do nového zaměstnání	20,35	224			2,35	4	2,86	3	2,61	1
Nástup partnera/partnerky do nového zaměstnání	18,04	200	1,3x více mužů		2,13	7	2,27	8	2,2	7
Vlastní problémy v práci	16,64	183	1,7x více mužů	P<0,001	2,4	3	2,74	4	2,57	2
Problémy partnera v práci	12,6	139	1,4x více žen	P<0,05	2,45	2	2,52	6	2,49	4
Skládání zkoušek	9,97	110	1,4x více mužů		2	8	2,93	1	2,47	5
Návrat to zaměstnání	9,23	102	4,9x více žen	P<0,001	2,29	5	2,62	5	2,46	6
Partnerova ztráta práce	6,91	76	1,5x více mužů		2,17	6	2,89	2	2,53	3
Ztráta práce	6,26	69	1,4x více žen		2,72	1	2,49	7	2,61	1

Tab. 9. Soubory mužů a žen v Brně. Kategorie ŽUD – partnerství (obsahuje osm ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu ŽUD 1000/ŽUD osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Hádky mezi partnery	57,43	468		P<0,001	2,25	7	2,61	6	2,43	8
Vzájemná citová krutost partnerů	17,38	141	1,5x více ženy	P<0,001	2,78	4	3,25	2	3,015	3
Vzájemná fyzická hrubost partnerů	7,93	64	2,1x více ženy	P<0,001	2,24	8	3,29	1	2,765	7
Rozchod partnerů	5,63	46	3,8x více ženy	P<0,001	2,73	5	3,13	3	2,93	5
Opuštění partnerem/partnerkou	3,84	31	3,2x více ženy	P<0,001	2,91	3	3,25	2	3,08	1
Rozvod partnerů	3,72	30	4,3x více ženy	P<0,001	3	2	2,88	5	2,94	4
Sňatek	2,06	17	1,6x více ženy	P<0,05	3,07	1	3,05	4	3,06	2
Zjištění, že si partnerský protějšek nepřeje dítě	2,01	16	2,6x více ženy	P<0,001	2,48	6	3,13	3	2,805	6

Tab. 10. Soubory mužů a žen ve Znojmě. Kategorie ŽUD – partnerství (obsahuje osm ŽUD položek).

ŽUD (seřazeny dle procentuálního výskytu v kategorii ŽUD)	% výskyt ŽUD v kateg. ŽUD	Frekvence výskytu ŽUD 1000/ŽUD osob	Podíl frekvencí výskytu ŽUD mužů a žen	Stat. význam. rozdíl ve frekvenci výskytu ŽUD mezi muži a ženami	Intenzita zapůsobení ŽUD (dle WLE mužů)	Pořadí ŽUD u mužů (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u žen (dle WLE žen)	Pořadí ŽUD u žen (dle intenzity zapůsobení)	Intenzita zapůsobení ŽUD u mužů a žen (dle společného WLE)	Pořadí ŽUD u mužů a žen (dle intenzity zapůsobení)
Hádky mezi partnery	63,57	455		P<0,05	2,18	7	2,49	7	2,335	8
Vzájemná citová krutost partnerů	16,31	116	1,5x více ženy	P<0,05	2,6	4	3,21	2	2,905	4
Vzájemná fyzická hrubost partnerů	5,86	42	3,2x více ženy	P<0,001	2,9	3	3,22	1	3,06	3
Rozchod partnerů	4,08	29	2,6x více ženy	P<0,05	2,25	6	2,71	5	2,48	7
Opuštění partnerem/partnerkou	3,06	22	2,6x více ženy	P<0,05	3,67	1	2,67	6	3,17	2
Rozvod partnerů	2,93	21	2,5x více ženy	P<0,05	2,5	5	2,77	3	2,635	6
Sňatek	2,29	16	1,8x více mužů		3	2	2,71	5	2,855	5
Zjištění, že si partnerský protějšek nepřeje dítě	1,91	14	3,5x více ženy	P<0,05	3,67	1	2,75	4	3,21	1

22,31 % málo a 12,98 % vůbec. U všech stupňů intenzity zapůsobení ŽUD byl mezi pohlavími prokázán statisticky významný rozdíl ($p < 0,001$).

Výskyt a intenzita zapůsobení kategorií ŽUD u souborů mužů a žen ze Znojma

Výskyt kategorií ŽUD ve Znojmě: 1. nemoci (33,23 %), 2. práce (22,16 %), 3. partnerství (14,82 %), 4. finanční a bytová situace (10,26 %), 5. sociální vztahy (8,34 %), 6. úmrtí (5,73 %), 7. těhotenství (5,46 %).

Stejně jako v případě brněnského souboru i zde pořadí kategorií ŽUD neodpovídá posloupnosti kategorií ŽUD podle frekvence na 1000 odpovědí: 1. nemoci, 2. práce, 3. finanční a bytová situace, 4. úmrtí, 5. partnerství, 6. těhotenství a 7. sociální vztahy (tab. 2, sloupec frekvence na 1000 odp.). Nejvýznamnější rozdíly mezi muži a ženami ve frekvenci ŽUD na 1000 odp. byly nalezeny u kategorií partnerství ($d=22,39$) a nemocí ($d=7,12$), přičemž statisticky významný rozdíl v distribuci výskytů ŽUD byl prokázán (na hladině $p < 0,05$) jen u kategorie partnerství.

V případě hodnot WLE bylo pořadí kategorií ŽUD následující: 1. těhotenství (3,29), 2. úmrtí (3,08), 3. nemoci (2,54), 4. finanční a bytová situace (2,535), 5. partnerství (2,53), 6. sociální vztahy (2,49) a 7. práce (2,46). Nejvyšší diskrepance mezi pohlavími se objevila v pořadí intenzity prožívání sociálních vztahů a nemocí. Muži vnímali nemoci na třetím místě (po těhotenství a úmrtí), sociální vztahy na posledním místě. Ženy naopak na místě třetím uváděly sociální vztahy, na šestém nemoci.

Celkový trend v intenzitě prožívání ŽUD u znojemského souboru je obdobný jako u souboru brněnského: ženy v šesti kategoriích ŽUD ze sedmi volily oproti mužům vyšší stupně zapůsobení ŽUD (silně, dost); v případě kategorie těhotenství se jednalo pouze o stupeň „silně“.

ZÁVĚR

Pořadí podle procentuálního zastoupení kategorií ŽUD a pořadí podle frekvence na 1000 odpovědí je u brněnského a znojemského souboru mužů a žen totožné. Co se srovnání WLE skóre mezi brněnskými a znojemskými soubory týká, seřazení intenzity zapůsobení kategorií ŽUD je, až na kategorii partnerství, sociálních vztahů a nemocí, stejné.

Poděkování

Tato práce byla vytvořena s podporou projektu Centra MŠMT, LN 00A023.

Dodáno redakci: 2. 6. 2004

Po skončení recenzního řízení: 18. 8. 2004

Ze srovnání souborů mužů a žen v Brně a Znojmě vyplývá, že ženy oproti mužům vybírají vyšší stupně škály zapůsobení ŽUD. Tato zjištění odpovídají tzv. úhrnnému modelu prožívání ŽUD navrhnutému Bouchalovou a Kuklou [3, 4] již v první fázi výzkumu sledovaného souboru.

Výjimkami zmíněného celkového trendu jsou kategorie těhotenství a úmrtí u brněnského souboru, v případě souboru znojemského se jedná pouze o kategorii těhotenství, kde muži používali na škále vyšších stupňů zapůsobení ŽUD.

Porovnání výskytů a intenzit zapůsobení jednotlivých ŽUD brněnských a znojemských souborů ZO

Pro srovnání brněnských a znojemských souborů (soubory mužů a žen z Brna či Znojma) v distribucích celkových výskytů ŽUD a sumárních intenzit zapůsobení ŽUD byly zavedeny dva skóry: první reflektující celkový výskyt ŽUD (skór výskytu; min. 0, max. 43), druhý (skór intenzity, vyjádřeno WLE skórem; min. 0, max. 215) vyjadřující souhrnnou míru intenzity zapůsobení ŽUD. Oba skóry byly dále rozvrstveny do „umělé“ stanovených tříd (u souborů mužů a žen byl skór výskytu ŽUD rozdělen do 12 tříd, skór intenzity ŽUD do 5 tříd). (Třídy byly zavedeny podle kritéria významných rozdílů v „podílech“ (vyjádřeno procentuálně) na všech výskytech ŽUD a intenzitách ŽUD (podobně jako v bristolském výzkumu [10]).

U souborů mužů a žen z Brna jsme zaznamenali celkově vyšší hodnoty, týkající se skóru výskytu ŽUD, a také skóru intenzity zapůsobení ŽUD (WLE), než v případě znojemských souborů; tyto rozdíly se ukázaly jako statisticky významné ($p < 0,001$). Podrobnější výsledky jsou k dispozici v tabulkách 3 a 4.

Výskyt a intenzita zapůsobení ŽUD v kategoriích ŽUD u souborů mužů a žen z Brna a Znojma

Pořadí podle výskytu jednotlivých ŽUD v rámci kategorií ŽUD (nemoci, práce, partnerství, finanční a bytová situace, sociální vztahy, úmrtí a těhotenství) u souborů mužů a žen z Brna a Znojma zůstávalo (kromě kategorií práce a sociální vztahy) totožné. V případě pořadí jednotlivých ŽUD stanoveného podle intenzity zapůsobení ŽUD se soubory mužů a žen z Brna a Znojma vždy lišily. Jelikož tabulky 5–10 poskytují přehlednější a podrobnější evidenci o získaných výsledcích v rámci jednotlivých kategorií ŽUD, odkazujeme čtenáře na ně.

*Mgr. Petra Boková
Husitská 160/77
460 07 Liberec 9*